Eduskunnan sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Lausuntopyyntönne HE 161/2024 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ammatillisen koulutuksen toiminnanohjauksen kokeilusta ja siihen liittyviksi laeiksi:

Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK) kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja toteaa seuraavaa:

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lain (2010/252) mukaan koulutuskeskuksen tarkoituksena on lisätä erityisesti saamelaisväestön ammatillista osaamista, järjestää saamelaisten kotiseutualueen elinkeinoelämän tarpeita vastaavaa koulutusta ja edistää alueen työllisyyttä sekä säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria. Tarkoituksen toteuttamiseksi koulutuskeskus järjestää ammatillista koulutusta ja saamen kielen ja kulttuurin opetusta sekä tuottaa ja kehittää niihin liittyvää oppimateriaalia, verkko-opetusta ja muita opetuksen tukipalveluja. SAKK vastaa hyvin lakisääteiseen tehtäväänsä alueellisesti, mutta myös yhteiskunnallisesti ainoana oppilaitoksena, jolla on vastaava koulutustehtävä Suomessa. Lisäksi SAKK omaa laajat kansainväliset yhteistyöverkostot arktisella alueella. Kumppaneita ovat muun muassa toisen asteen koulutuksen järjestäjät, yliopistot ja korkeakoulut, tutkimuslaitokset ja elinkeinojen edustajat.

Perustuslain (731/1999) 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lakisääteinen tehtävä ja siihen pohjautuva toiminta toteuttavat näin ollen suoraan saamelaisten perusoikeuksia. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tarjoamat koulutukset saamen kielissä ja saamelaiskulttuurissa ylläpitävät sekä kehittävät saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria mukaan lukien saamelaisten perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus, metsästys, saamen käsityö ja keräily sekä niiden nykyaikaiset harjoittamisen muodot. Tämän lisäksi Saamelaisalueen koulutuskeskus tekee työtä saamen kielten ja kulttuurin elvyttämiseksi. Koulutuskeskus onkin ainutlaatuinen oppilaitos Suomen koulujärjestelmässä, koska se antaa koulutusta YK:n alkuperäiskansojen julistuksen 15 artiklan mukaisesti saamelaisten kielten, kulttuurin, perinteiden ja historian moninaisuudesta ympäri Suomen kotoisin oleville opiskelijoilleen. Koulutuskeskuksen toiminta on keskeinen osa elinvoimaista saamelaisyhteisöä ja -aluetta ja siten merkittävä osa vakaata saamelaisyhteiskuntaa.

Ymmärrämme tarpeen kohdentaa koulutusta nuorille ja ensimmäistä tutkintoaan suorittaville. Saamelaisalueen väestörakenne on kuitenkin sellainen, että pelkästään nuoria kouluttamalla työelämään ei saada alueen tarvitsemaa työvoimaa. Sen vuoksi saamelaisten ja saamelaisalueen kannalta tulevaisuudessakin on äärimmäisen tärkeää, että myös jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia turvataan. Tällä hetkellä koulutettavista iso osa on aikuisväestöä, joka siirtyy nopeasti koulutuksen parista työelämään, esimerkiksi suorittamalla tutkinnonosia. Siksi on tärkeää huolehtia siitä, että aikuisten osaamistasoa nostetaan tulevaisuudessakin saamelaisalueella. Alueen työelämän kannalta on tärkeää, että aikuiset osaajat voivat koulutuksen kautta ottaa haltuun saamen kielen.

Saamelaisalue on myös poikkeuksellinen toiminta alue, jolloin muualla hankittu alan koulutus edellyttää täydennyskoulutusta. Sen avulla pystyy työllistymään saamelaisalueella sekä ymmärtää

alueelliset erityispiirteet ja pysyy mukana työelämässä sekä alueella. Muualta tuleva työvoima ei pysy saamelaisalueella, ellei pysty sopeutumaan alueelliseen elämänmenoon ja osaksi yhteisöjä.

Toiminnanohjauksen kokeilu on kannatettava uusi avaus ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tulkinnan mukaan se vastaa tulosohjausprosessia, jossa oppilaitos on jo entuudestaan Opetushallituksen alaisuudessa. Tulossopimusprosessissa määritellään kullekin määräajalle strategiset ja toiminnalliset tavoitteet sekä taloudelliset puitteet tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ammatillisen koulutuksen toiminnanohjauksen kokeilun tausta-aineistoissa on maininta SAKK:n mahdollisuudesta hakeutua kokeilun piiriin, mutta nykyisen tiedon valossa emme näe tätä tarpeelliseksi, koska oppilaitoksen oma laki nimenomaan määrittelee oppilaitoksen alueellisen tehtävän, tarkoituksen sekä ohjaa kehittämään jatkuvasti oppilaitoksen opetustoimintaa alueellisesti tarkoituksenmukaisesti. Emme näe, että kokeilu toisi mitään lisäarvoa oppilaitoksen nykyiseen toimintaan, vaan ainoastaan lisäkuormaa suhteellisen pienelle koulutuksen järjestäjälle, joka toimii jo tällä hetkellä tehokkuutensa äärirajoilla. Nykyisen budjetin rajoissa ei myöskään ole mahdollisuuksia käynnistää uusia koulutusaloja, koska se vaatisi erillisen kehittämisresurssin.

SAKK kannattaa menettelyä, jossa samalla alueella toimivat koulutuksen järjestäjät sopivat vastuiden jaoista eivätkä tuota päällekkäistä koulutustarjontaa. Tällaista tehostamista ymmärtääksemme tullaan edellyttämäänkin, jolloin koulutuksen järjestäjät eivät kilpaille esimerkiksi opiskelijoista keskenään ja alueellinen koulutustarjontaa pystytään monipuolistamaan. Näkemyksemme mukaan olemassa olevan lappilaisen koulutuskumppanuussopimuksen puitteissa tämä on sovittavissa. Lapin koulutuksen järjestäjillä on pitkä yhteistyöhistoria.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa muuta ammatillista koulutusta on toteutettu muun muassa elinkeinojen tarpeisiin. Esimerkiksi passikoulutuksia, kuten hygieniapassi, jota edellytetään elinkeinoissa. Suoritettuja passikoulutuksia edellytetään paitsi perinteisissä elinkeinoissa (poronhoito, kalastus) myös matkailu- ja ravintola-aloilla. TEM:n ja Ely keskuksen Työvoimabarometrin Lapin Osaamispula -kohdassa tämä nousee viiden kärkeen. Muita esimerkkejä muun ammatillisen koulutuksen tärkeistä passikoulutuksista ovat esimerkiksi ensiapu kouluttaminen ja anniskelupassi. Saamelaisalueen pitkien välimatkojen vuoksi seuraavaksi lähin koulutuspaikka voi olla jopa 500 km:n päässä Rovaniemellä. Näin ollen SAKK:lle olisi tulisi myöntää poikkeuksellisesti mahdollisuus antaa muuta ammatillista koulutusta passikoulutusten muodossa.

Lakien valmistelun aikataulu on ollut tiukka, ja se näkyy ristiriitaisuuksina eri lakien välillä. Koulutuksen järjestäjän näkökulmasta myös suuri määrä muutoksia sekä puutteellinen tieto tulevista muutoksista aiheuttaa huolta siitä, miten voidaan vastata oman lakimme edellyttämään erityistehtävään, eli palvella saamelaisalueen ja paikallisten elinkeinojen koulutustarpeita. Miten saadaan jo ennestään vähäiset resurssit riittämään erityisesti silloin, jos lakimuutokset edellyttävät uudenlaisia satsauksia? Esimerkiksi uudenlaisen koulutustarjonnan suunnittelu tai panostukset laajamittaisesti erityiseen tukeen. SAKK:ssa vaativa erityinen tuki on hoidettu yhteistyössä erityisoppilaitosten kanssa ja nykyisten rahoitusten puitteissa siihen ei kyetä panostamaan tätä isommin ilman, että se on pois paikallisten elinkeinojen kouluttamisesta. Nykyinen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen laista nouseva koulutustehtävä on valtakunnallisesti poikkeuksellinen sisältäen koulutuksia, joita muut eivät toteuta ja niiden riittävästä resursoinnista on pidettävä huoli.

Lausunnon keskeisin sisältö:

- Saamelaisalueen väestörakenne on sellainen, että pelkästään nuoria kouluttamalla työelämään ei saada alueen tarvitsemaa työvoimaa. Sen vuoksi saamelaisten ja saamelaisalueen kannalta tulevaisuudessakin on äärimmäisen tärkeää, että myös jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia turvataan.
- Alueen työelämän kannalta on tärkeää, että aikuiset osaajat voivat koulutuksen kautta ottaa haltuun saamen kielen.
- SAKK ei näe nykytiedon valossa tarpeelliseksi osallistua toiminnanohjauksen kokeiluun, koska oppilaitos toimii Opetushallituksen tulosohjauksessa, jonka kautta huolehditaan siitä, että saamelaisalue saa tarvitsemaansa koulutusta ja kehittää koulutustoimintaansa ajankohtaisesti.
- Koulutuksen järjestäjien välisestä vastuunjaosta on tärkeää sopia alueellisesti varmistaen alueellisesti monipuolinen koulutustarjonta ja riittävät opiskelijamäärät toteutettavissa koulutuksissa.
- Saamelaisalueella on tarvetta tulevaisuudessakin toteuttaa elinkeinoja palvelevaa muuta ammatillista koulutusta, esimerkiksi passi- ja EA-koulutukset. Näin ollen SAKK:lle olisi tulisi myöntää poikkeuksellisesti mahdollisuus antaa muuta ammatillista koulutusta passikoulutusten muodossa.
- Lakien valmistelun aikataulu on ollut tiukka, ja se näkyy ristiriitaisuuksina eri lakien välillä
- Huolena on, että miten saadaan resurssit riittämään, mikäli nykyisen koulutustehtävän lisäksi tehtävää laajennetaan esimerkiksi uusilla koulutusaloilla tai vaativan erityisen tuen tarpeisiin ilman lisärahoitusta.
- Nykyinen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen laista nouseva koulutustehtävä on valtakunnallisesti poikkeuksellinen sisältäen koulutuksia, joita muut eivät toteuta ja niiden riittävästä resursoinnista on pidettävä huoli.

Inarissa 8.11.2024

Rehtori Eeva-Liisa Rasmus-Moilanen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Saamelaisalueen koulutuskeskuksen asianhallintajärjestelmässä.